УДК 330.341.1

Станасюк Н. С.
Національний університет «Львівська політехніка»

ПРОМИСЛОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЙОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Наведено результати дослідження промислового потенціалу України як динамічної системи, базовими елементами якої є соціально-трудова, виробничо-господарська, фінансово-інвестиційна та інноваційна компоненти. Визначені негативні тенденції свідчать про наявність значних проблем у розвитку промислового потенціалу, що сформувалися в Україні впродовж останніх років. Установлено, що для ефективного розвитку промислового потенціалу необхідно: створити сприятливий інвестиційний клімат у країні; стимулювати підвищення рівня зайнятості населення у промисловості; здійснити оновлення наявної матеріально-технічної бази та заохочувати запровадження інновацій із метою подолання відставання України від інших держав у технологічному та економічному розвитку.
Ключові слова: промисловий потенціал, складники потенціалу, розвиток потенціалу, проблеми розвитку, державне управління.

Постановка проблеми. Сьогодні, згідно зі Стратегією розвитку «Україна-2020», вектор розвитку має бути зорієнтований на побудову держави «із сильною економікою та з передовими інноваціями» [1]. Розвиток науково-технічної та інноваційної сфери став гарантом економічного зростання таких провідних країн світу, як США та Японія. За їхнім зразком Україна повинна сформувати економіку постіндустріального типу, яка базується на розвитку науки та наукових знань. Проте такий перехід неможливий без формування та ефективного використання промислового потенціалу. Як свідчить досвід країн – членів Організації економічного співробітництва та розвитку, у кризовий період саме розвиток промисловості повинен стати основою майбутнього економічного зростання держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стратегічна орієнтація держави на формування потужного промислового потенціалу та створення економіки інноваційного типу зумовила розвиток наукових досліджень у зазначеному напрямі. Серед великого масиву наукових праць доцільно відзначити праці О.І. Амоші, О.М. Алімова, С.О. Іщук, О.В. Пирог, Н.М. Качуріної, Ю.В. Кіндзерського, О.Ю. Кудріної, О.В. Собкевич, А.І. Сухорукова. Провідні вітчизняні науковці визначають розбудову національної інноваційної системи як основну умову промислової модернізації [2; 3]. Значну увагу структурній трансформації промислового потенціалу України приділила О.В. Пирог, яка вважає, що «реалізація стратегії «випереджаючого» економічного розвитку національної економіки потребує прискореного розвитку високотехнологічних промислових виробництв, спроможних виробляти наукоємну продукцію з високою доданою вартістю» [4, с. 252]. Лише тоді Україна стане спроможною стати на шлях постіндустріального типу розвитку та бути на належному рівні серед провідних європейських країн.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зазвичай у роботах науковців детально розглядається інноваційний складник промислового потенціалу та проблеми, пов'язані з його формуванням. Відповідно, соціально-трудові, фінансово-економічні аспекти розвитку промислового потенціалу залишаються поза увагою дослідників, що не сприяє збалансованому розвитку промислового потенціалу, його ефективному використанню та призводить до втрат.

Мета статті полягає у комплексному дослідженні розвитку промислового потенціалу в Україні, тенденцій розвитку його базових складників; виділенні проблем, які є перешкодою ефективного розвитку промислового потенціалу та визначенні стратегічних пріоритетів державного управління з метою формування потужного промислового потенціалу країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Промисловий потенціал України є динамічною системою, яка включає чотири основні складові частини (виробничо-господарську, соціально-трудову, фінансово-інвестиційну та інноваційну), що формують його базисну основу. Усі визначені елементи відтворюються в процесі розвитку промислового потенціалу.

Визначення структури потенціалу проведено на основі узагальнення наукових підходів до структурування потенціалу як економічної категорії. Виділення виробничої, трудової, інноваційної та фінансової компоненти простежується у працях провідних науковців [5; 6]. З огляду на розвиток інформаційного суспільства, все частіше спостерігається виділення інформаційного складника. Незважаючи на стрімкий розвиток інформаційної економіки, доречнішим буде розглядати інформаційний потенціал не як базовий складник промислового потенціалу, а як елемент, що доповнює базову основу. Таку ж роль повинні відігравати інфраструктурний та маркетинговий потенціали, врахування яких є необхідним для збалансованого розвитку промислового потенціалу.

Зазначимо, що виробничо-господарський складник часто розглядається як домінантна основа промислового потенціалу. Так, О.Ю. Кудріна визначає промисловий потенціал як «здатність виробничих систем виробляти матеріальні блага» [7, с. 4]. Відповідно, основні засоби можна розглядати як базовий елемент виробничо-господарського складника промислового потенціалу (табл. 1).

У 2013 р. порівняно з 2000 р. їх вартість збільшилася більше ніж у шість разів, а введених у дію нових основних засобів – у сім разів. Позивним є той факт, що у структурі основних засобів за видами промислової діяльності найбільша їх питома вага характерна для переробної промисловості, яка відіграє роль локомотива для розвитку промислового потенціалу на інноваційній основі.

Важливим показником стану виробничо-господарського складника промислового потенціалу є ступінь зносу основних засобів, який протягом досліджуваного періоду збільшився з 48,8% до 56,9%, що свідчить про депресивний стан промисловості та є суттєвою перешкодою для запровадження інновацій.

Розвиток промислового потенціалу неможливий без формування його соціально-трудової компоненти (табл. 2).

© Станасюк Н. С., 2016

Таблиця 1

Динаміка показників розвитку виробничо-господарського складника промислового потенціалу

Роки	Основні засоби у промисловості (у фактичних цінах) на кінець року, млн. грн.	Індекси основних засобів у промисловості, %	Введення в дію нових основних засобів у промисловості (у фактичних цінах), млн. грн.	Ступінь зносу основних засобів у промисловості, %
2000	285328	-	9363	48,8
2001	311089	102,5	10791	51,9
2002	339259	102,6	12102	54,5
2003	362598	103,0	14012	56,4
2004	420080	104,7	23547	58,3
2005	456738	102,5	22738	57,9
2006	525222	104,8	29085	58,6
2007	660369	105,6	39655	59,0
2008	760194	105,1	49231	58,0
2009	970942	103,5	38338	61,8
2010	1101199	103,0	42053	63,0
2011	1116367	100,4	22327	56,8
2012	1603646	104,0	65385	57,3
2013	1749110	103,6	67103	56,9

* Дані за 2014 р. відсутні у відкритій статистичній базі Державної служби статистики України

Джерело: побудовано автором за [8]

Таблиця 2

Динаміка показників розвитку соціально-трудового складника промислового потенціалу

Роки	Кількість зайнятих у промисловості, тис. осіб	Середньорічна кількість найманих працівників у промисловості, тис. осіб	Середньомісячна номінальна заробітна плата, штатних працівників у промисловості, грн.
2000	4598,3	4061	302
2001	4390,3	3811	406
2002	4220,4	3578	485
2003	4123,2	3416	591
2004	4077,1	3408	743
2005	4072,4	3416	967
2006	4036,9	3362	1212
2007	3973,0	3287	1554
2008	3871,4	3188	2017
2009	3546,9	2851	2117
2010	3461,5	2842	2570
2011	3220,8	2800	3107
2012	3345,6	2763	3478
2013	3274,8	2823	3763
2014	2898,2	2501	3988

Джерело: побудовано автором за [8]

Як бачимо, протягом досліджуваного періоду кількість зайнятих у промисловості суттєво зменшилася. Аналогічна тенденція характерна і для кількості найманих працівників, що є наслідком демографічної кризи, яка сформувалася в країні. Негативний природний приріст населення разом із розвитком міграційних процесів призводять до втрати соціально-трудового потенціалу, що також позначається на розвитку промисловості. У результаті значна кількість промислових підприємств має потребу у кваліфікованій робочій силі. Згідно з офіційною статистикою, 24,7% від усієї кількості мігрантів становлять кваліфіковані робітники [9, с. 5], які можуть формувати активну частину соціально-трудової компоненти промислового потенціалу.

Розмір заробітної плати є вагомим стимулюючим чинником формування соціально-трудової компоненти. Сьогодні склалася ситуація, коли найвищий рівень оплати праці спостерігається у добувній промисловості, а види промислової діяльності, пов'язані із розвитком високотехнологічних виробництв, мають значно нижчі показники, що спричиняє перерозподіл робочої сили в напрямі розвитку сировинної орієнтації промислового потенціалу та гальмує реформування національної технологічної структури в напрямі збільшення питомої ваги високотехнологічних та середньотехнологічних виробництв.

Перехід промислових підприємств на інноваційний шлях розвитку можливий лише за умови формування потужного фінансово-інвестиційного потенціалу як основи цього розвитку (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка показників розвитку фінансово-інвестиційного складника промислового потенціалу

Роки	Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування у промисловості, млн. грн.	Питома вага підприємств, що одержали збиток, у % до загальної кількості	Інвестиції в основний капітал у промисловості, у фактичних цінах, млн. грн.	Індекси інвестицій в основний капітал у промисловості, % до попереднього року
2000	8834,6	42,2	-	-
2001	8537,2	41,0	13651	113,3
2002	2866,5	42,0	15112	106,0
2003	7137,0	40,0	19726	124,6
2004	18936,9	38,0	28191	124,9
2005	28264,3	36,5	35031	104,1
2006	34699,6	34,7	44804	115,3
2007	43700,9	33,4	64341	127,0
2008	21743,5	39,1	76618	94,7
2009	-4760,7	40,0	57658	67,6
2010	31221,1	41,3	58558	90,5
2011	58662,3	37,4	86313	130,9
2012	21353,4	37,6	103473	107,5
2013	13204,5	36,7	105594	100,3
2014	-16425,9	36,8	86242	74,3

Джерело: побудовано автором за [8]

Збитковість діяльності вітчизняних промислових підприємств не сприяє накопиченню власних обігових коштів, необхідних для розвитку промислового потенціалу. Позитивною тенденцією є зменшення питомої ваги збиткових промислових підприємств, частка яких у 2014 р. становила 36,8%, що на 5,4% менше порівняно з 2000 р.

Протягом досліджуваного періоду суттєво скоротилися обсяги інвестицій, зокрема індекс інвестицій в основний капітал становив 74,3%. У результаті іноземне інвестування слід розглядати як альтернативне джерело фінансування, необхідне для запровадження інновацій.

З огляду на світові тенденції, рушійною силою ефективного розвитку промислового потенціалу є інноваційний складник, який характеризується певною сукупністю показників (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка показників розвитку інноваційного складника промислового потенціалу

Роки	Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації, од.	Освоєння виробництва нових видів продукції, од.	Впровадження нових технологічних процесів, од.	Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн. грн.
2000	1491	15323	1403	12148,3
2001	1503	19484	1421	10365,4
2002	1506	22847	1142	12605,7
2003	1120	7416	1482	12882,1
2004	958	3978	1727	18784,0
2005	810	3152	1808	24995,4
2006	999	2408	1145	30892,7
2007	1186	2526	1419	40188,0
2008	1160	2446	1647	45830,2
2009	1180	2685	1893	31432,3
2010	1217	2408	2043	33697,6
2011	1327	3238	2510	42386,7
2012	1371	3403	2188	36157,7
2013	1312	3138	1576	35891,6
2014	1208	3661	1743	25669,0

Джерело: побудовано автором за [8]

Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації протягом досліджуваного періоду, зменшилася на 19%, а освоєння виробництва нових видів продукції – у 4,2 рази. Проте, незважаючи на негативні тенденції розвитку зазначених показників інноваційної активності підприємств, у 2014 р. порівняно з 2000 р. обсяг реалізованої інноваційної продукції зріс більше ніж у два рази. Це свідчить про те, що рішення, які приймалися попередніми урядами щодо інноваційного розвитку економіки хоч і в повною мірою, але реалізовувалися. Серед видів промислової діяльності найбільш інноваційно активними є підприємства переробної промисловості. Згідно з вимогами постіндустріального суспільства, технологічна структура видів переробної промисловості має бути такою: 50% – сумарна частка високотехнологічних та середньовисокотехнологічних виробництв та 50% – сумарна частка середньонизькотехнологічних та низькотехнологічних виробництв [10, с. 96]. Структурно-технологічну модернізацію вітчизняної промисловості у напрямі збільшення частки високотехнологічних видів діяльності в обсягах виробництва та експорту визначено стратегічним орієнтиром у Концепції Загальнодержавної цільової програми економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 р. [11]. Також в Україні впродовж останніх років було сформовано Стратегію розвитку вітчизняної авіаційної промисловості [12] та Стратегію розвитку суднобудування [13], які через нестачу коштів нині залишаються на початковому етапі.

Висновки. Виробничо-господарський, соціально-трудовий, фінансово-господарський та інноваційний складники формують базисну основу для розвитку промислового потенціалу, перебувають у взаємозв'язку та впливають одна на одну.

Впродовж досліджуваного періоду (2000–2014 рр.) розвиток промислового потенціалу відзначався значною нестабільністю, що обумовлено виникненням кризових ситуацій в економіці країни. У результаті по всіх складниках промислового потенціалу спостерігаються негативні тенденції, які одержали найбільшого розвитку після початку воєнно-політичного конфлікту на сході країни. Непродумана економічна політика держави ставить під загрозу формування потужного промислового потенціалу, здатного бути підґрунтям майбутнього економічного зростання.

Ключовими проблемами, які гальмують розвиток промислового потенціалу, є високий рівень зносу основних засобів у промисловості, відтік кваліфікованої робочої сили за кордон, незадовільне фінансове становище вітчизняних промислових підприємств та їх низька інноваційна активність.

Ефективний розвиток промислового потенціалу можливий лише за умови створення сприятливого інвестиційного середовища для іноземних інвесторів, високопродуктивних робочих місць у промисловості із гідним рівнем оплати праці, оновлення виробничих потужностей промислових підприємств та запровадження інноваційних технологій.

Державне управління повинно бути зорієнтоване на забезпечення збалансованої взаємодії всіх складників промислового потенціалу з метою розвитку високотехнологічних виробництв та переходу до постіндустріального суспільства.

Виявлені в процесі аналізу проблеми будуть основою подальших досліджень, спрямованих на розробку механізмів ефективного державного управління розвитком промислового потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015.
2. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку : [монографія] / За ред. Ю.В. Кіндзерського. – К. : Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2009. – 928 с.
3. Інноваційний розвиток промисловості як складова структурної трансформації економіки України : аналіт. доп. / О.В. Собкевич, А.І. Сухоруков, А.В. Шевченко ; за ред. Я.А. Жаліла. – К. : НІСД, 2014. – 152 с.
4. Пирог О.В. Технологічний розвиток промисловості України / О.В. Пирог // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2011. – Вип. 7(2). – С. 248–252.
5. Шелегеда Б.Г. Економічний потенціал регіону: закони формування і методи оцінки / Б.Г. Шелегеда, І.В. Савченко, М.В. Савченко // Схід. – 2003. – № 4(54). – С. 28–33.
6. Экономический потенциал административных и производственных систем : [монография] / Под общей ред. О.Ф. Балацкого. – Сумы : Университетская книга, 2006. – 973 с.
7. Кудріна О.Ю. Стратегія підвищення ефективності використання промислового потенціалу регіону : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.05. «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / О.Ю. Кудріна ; Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2015. – 36 с.
8. Відкрита статистична база Державної служби статистики України Електронний ресурс. – Режим доступу : http:// www.ukrstat.gov.ua.
9. Семів Л.К. Освітньо-професійний аспект соціального захисту трудових мігрантів / Л.К. Семів // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : зб. наук. пр. – 2016. – № 117(1). – С. 3–7.
10. Пирог О.В. Адаптація структури національної економіки України до вимог постіндустріального суспільства / О.В. Пирог // Вісник НУ «Львівська політехніка». – 2011. – № 698. – С. 93–102.

11. Концепція Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-р.
12. Стратегія розвитку вітчизняної авіаційної промисловості на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1656-2008-р.
13. Стратегія суднобудування на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/581-2009-р.

Станасюк Н. С.
Национальный университет «Львовская политехника»

ПРОМЫШЛЕННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ И ТЕНДЕНЦИИ ЕГО РАЗВИТИЯ В УКРАИНЕ

Резюме
Приведены результаты исследования промышленного потенциала Украины как динамической системы, базовыми элементами которой являются социально-трудовая, производственно-хозяйственная, финансово-инвестиционная и инновационная компоненты. Определенные негативные тенденции свидетельствуют о наличии серьезных проблем в развитии промышленного потенциала, которые сформировались в Украине на протяжении последних лет. Установлено, что для эффективного развития промышленного потенциала необходимо: создать благоприятный инвестиционный климат в стране; стимулировать повышение уровня занятости населения в промышленности; осуществить обновление имеющейся материально-технической базы и поощрять внедрение инноваций с целью преодоления отставания Украины от других государств в технологическом и экономическом развитии.
Ключевые слова: промышленный потенциал, составляющие потенциала, развитие потенциала, проблемы развития, государственное управление.

Stanasyuk N. S.
National University «Lviv Polytechnic»

INDUSTRIAL POTENTIAL AND TENDENCIES OF ITS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Summary
The results of the research of industrial potential of Ukraine indicate that it is a dynamic system, basic elements of which are social and labour, industrial and economic, finance and investment, and innovative components. Outlined negative tendencies confirm the existence of significant problems in the industrial potential development, which evolved in Ukraine for the last years. It is determined that in order to get effective industrial potential development it is necessary to create favourable investment climate in the country; stimulate the growth of the employment level of population in the industrial sector; carry out renovation of the existent material-technical base and encourage the introduction of innovations in order to overcome the delay of Ukraine from other countries in technological and economic development.
Key words: industrial potential, components of potential, potential development, problems of development, state governance.